

DANIEL KEHLMANN

VYMĚŘOVÁNÍ SVĚTA




Vakát
nakladatelství



DANIEL KEHLMANN

VYMĚŘOVÁNÍ SVĚTA



Nakladatelství Vakát
Brno 2007

Kniha vychází s laskavou podporou rakouského Ministerstva pro vyučování, umění a kulturu.

Dieses Buch wurde freundlich aus den Mitteln des Österreichischen Bundesministeriums für Unterricht, Kunst und Kultur gefördert.

bm:uk

Copyright © Rowohlt Verlag GmbH, 2005

Translation © Tomáš Dimter, 2007

Cover © Saša Švolíková, 2007

Czech edition © Nakladatelství Vakát, 2007

ISBN 978-80-903815-2-0



CESTA

V září 1828 opustil nejvýznamnější matematik země poprvé po mnoha letech rodné město, aby se v Berlíně zúčastnil Německého přírodovědeckého kongresu. Pochopitelně se mu tam nechtělo. Celé měsíce se zdráhal, jenže Alexandr von Humboldt zůstal neoblomný, a tak nakonec ve slabé chvíli a v naději, že onen den nikdy nenadejde, účast přislíbil.

Nyní se tedy profesor Gauss schovával pod peřinou. Když ho Mína vybízela, aby vstal, že kočár už čeká a cesta je daleká, objal polštář a pokoušel se ženy zbavit tím, že zavřel oči. Když je znovu otevřel a Mína tam pořád byla, počastoval jí výrazy dotěrná, omezená a neštěstí jeho pozdních let. Protože nepomáhalo ani to, odhrnul peřinu a svěsil nohy na podlahu.

Narychlo se opláchl a vztekle sešel se schodů. V obývacím pokoji už čekal syn Evžen se balenou cestovní brašnou. Když se na něho Gauss podíval, popadl ho vztek: Rozbil džbán stojící na parapetu, vztekle dupal a oháněl se kolem sebe. Neuklidnil se, ani když mu Evžen z jedné a Mína z druhé strany položili ruce na ramena a ujišťovali ho, že o něho bude dobře postaráno, že se zanedlouho zase vrátí domů, že všechno rychle zmizí jako děsivá noční můra. Teprve když jeho prastará matka, vyrušená hlukem, vyšla ze svého pokoje, štípla Gausse do tváře a zeptala se, kampak se poděl její statečný chlapec, vzpamatoval se. S Mínou se rozloučil bez špetky vřelosti; dceru a syna roztržitě pohladil po vlasech. Pak mu pomohli nastoupit do kočáru.

Cesta byla jedno velké utrpení. Na Evžena se obořil, že je darmožrout, sebral mu sukovici a vší silou ho praštil do nohy. Chvilku se

zamračeně díval z okna, pak se optal, kdypak se dcera konečně vdá. Proč ji nikdo nechce, co za tím vězí?

Evžen si uhladil dlouhé vlasy a oběma rukama si upravoval červenou čepici, jenže k odpovědi se neměl.

Tak už se vymáčkni, pobízěl ho Gauss.

Abych byl upřímný, spustil Evžen, sestra není právě krásná.

Gauss přikývl, neboť mu ta odpověď připadala pochopitelná. Řekl si o nějakou knihu.

Evžen mu podal tu, kterou právě držel v ruce: *Německý tělocvik* Friedricha Jahna. Byla to jedna z jeho oblíbených knih.

Gauss se pokoušel začíst, ale po pár vteřinách zase zvedl zrak a stěžoval si na moderní kožené odpružení kočáru; člověku se dělá ještě hůř než obvykle. Zanedlouho, vysvětloval, budou stroje přenášet lidi z města do města rychlostí střely. Pak se z Göttingenu do Berlína dostaneme za půl hodiny.

Evžen pochybovačně zavrtěl hlavou.

Je to zvláštní a nespravedlivé, pronesl Gauss, názorný příklad politováníhodné nahodilosti existence, že se člověk narodí do určité doby a je k ní připoután, ať chce, nebo nechce. To nám poskytuje nespravedlivou výhodu před minulostí a dělá z nás šašky budoucnosti.

Evžen ospale přitakal.

Dokonce ani takový rozum jako ten můj, pokračoval Gauss, by v dřívějších dobách anebo na březích Orinoka nebyl schopen dosáhnout ničeho, zatímco každý trouba za dvě stě let si z něho bude utahovat a vymýšlet absurdní nesmysly o jeho osobě. Na chvíli se zamyslel, pak Evženovi vynadal, že je budižkničemu, a věnoval se knize. Zatímco četl, Evžen zaujatě vyhlížel z kočáru, aby skryl tvář, v níž se zračila uraženost a vztek.

V *Německém tělocviku* se pojednávalo o gymnastickém náčiní. Autor se podrobně rozepisoval o nářadí, které vymyslel proto, aby se po něm dalo lézt. Jednomu říkal kuň, jinému kladina, dalšímu

koza. Tomu chlapovi přeskočilo, řekl Gauss, otevřel okénko a knihu vyhodil.

To byla moje kniha! vykřikl Evžen.

Tak by se mělo zatočit i s tebou, prohlásil Gauss, pak usnul a probudil se až při večerním přepřahání na hranicích.

Zatímco byli vypřaháni staří a zapřaháni noví koně, pojedli v hostinci bramboračku. Jakýsi hubený muž s dlouhou bradkou a oholenými tvářemi, kromě nich jediný host, si je od vedlejšího stolu pokradmu měřil. Tělesnost, zamyslel se nahlas Gauss, kterému se k jeho nelibosti zdálo o gymnastickém náčiní, je skutečnou příčinou veškerého ponížení. Za typický příklad škodolibého humoru Pána Boha vždy považoval skutečnost, že taková duchovní bytost, jakou je on, musí být uvězněna v neduživém těle, zatímco úplně průměrný člověk jako Evžen prakticky nikdy neonemocní.

Jako dítě jsem měl neštovice, ozval se Evžen. Nemoc jsem málem nepřežil. Tady jsou ještě vidět jizvy!

Ano, správně, přitakal Gauss, na to jsem úplně zapomněl. Ukázal na poštovního koně před oknem. Vlastně není nezábavné, že boháči potřebují na cestu dvakrát delší dobu než chudáci. Kdo využívá poštovních koní, může je po každém úseku tratě vyměnit. Kdo ale cestuje s vlastními koňmi, musí čekat, než si odpočinou.

No a? zeptal se Evžen.

Někomu, kdo není zvyklý myslet, prohlásil Gauss, to ovšem připadá samozřejmé. Stejně jako je podivné, že mladý člověk nosívá vycházkovou hůl, a starý nikoli.

Student chodívá se sukovicí, řekl Evžen. Tak tomu bývalo vždycky a tak to taky zůstane.

Zřejmě ano, kývl Gauss, a usmál se.

Mlčky jedli polévku, dokud nedorazil četník z hraniční stanice a nepožadoval po nich pasy. Evžen mu podal propustku: osvědčení ze dvora, na němž stálo, že on, byť student, není nebezpečný a smí v otcově

doprovodu vstoupit na pruské území. Četník se na něho nedůvěřivě podíval, zkontroloval pas, pak přikývl a obrátil se ke Gaussovi. Ten neměl nic.

Vy nemáte pas, otázal se četník překvapeně, ani lístek, žádné razítko, nic?

Něco takového dosud nikdy nepotřeboval, odpověděl Gauss. Naposledy překročil hranice Hannoveru před dvaceti lety. Tehdy s tím žádné problémy nebyly.

Evžen se snažil vysvětlit, co jsou zač, kam mají namířeno a kdo je pozval. Přírodovědecký kongres se koná pod záštitou koruny. Jako její čestný host je otec v jistém smyslu hostem samotného krále.

Četník vytrvale požadoval pas.

Asi to nevíte, snažil se Evžen, ale otec je uznávaný daleko za hranicemi, je členem všech akademií, od nejranějšího mládí se mu říkalo kníže matematiků.

Gauss přikývl. Říká se, že Napoleon se jen kvůli němu zřekl dělostřeleckého ostřelování Göttingenu.

Evžen zbledl.

Napoleon, opakoval četník.

Ovšem, přitakal Gauss.

Četník požadoval pas o poznání hlasitěji než předtím.

Gauss položil hlavu na paže a nehýbal se. Evžen do něho šťouchal, ale marně. Mně je to jedno, mumlal Gauss, chci domů, je mi to vlastně úplně fuk.

Četník si rozpačitě narovnal čepici.

Najednou se do hovoru vmísil muž od vedlejšího stolu. Tomu všemu bude jednou konec! Německo bude svobodné a spořádání občané budou moci nerušeně žít a cestovat, zdraví na těle i na duchu, a nebudou už potřebovat žádné papíry.

Četník po něm nevěřicně požadoval doklady.

Právě tohle jsem měl na mysli, vykřikl muž a začal si prohledávat kapsy.

Najednou vyskočil, převrhl židli a vyběhl z hostince. Četník několik vteřin civěl na otevřené dveře, než mu to došlo a vyrazil za ním.

Gauss pomalu zdvihl hlavu. Evžen navrhl, aby okamžitě pokračovali v cestě. Gauss přikývl a mlčky dojedl zbytek polévky. Strážní domek byl prázdný, oba četníci pronásledovali muže s bradkou. Evžen s kočím nadzvedli závoru. Pak vjeli na pruské území.

Gauss byl nyní v dobrém rozmaru, téměř veselý. Vykládal o diferenciální geometrii. Člověk ani netuší, kam ještě vede cesta v zakřivených prostorech. I on sám to zatím chápe jen v hrubších obrysech, takže Evžen by se mohl ze své průměrnosti radovat, neboť někdy člověka až přepadá děs. Pak vyprávěl o útrapách svého mládí. Měl tvrdého, nesmlouvavého otce, Evžen si může ještě gratulovat. Počítat dovedl už předtím, než řekl první slovo. Jednou otec udělal chybu při počítání měsíční mzdy, načež se malý Gauss rozplakal. Když otec chybu opravil, okamžitě přestal brečet.

Evžen se tvářil, jako by to na něho zapůsobilo, přestože věděl, že historika není pravdivá. Vymyslel ji a šířil jeho bratr Josef. Otec musel tu zkazku zaslechnout už tolikrát, že jí začal sám věřit.

Gauss se rozpovídal o náhodě, nepříteli veškerého vědění, kterého toužil vždy porazit. Pokud postupujeme zevrubně, objevíme za každou událostí nekonečnou jemnost kauzálního pletiva. Pokud odstoupíme dostatečně daleko, objeví se velké vzory. Svoboda a náhoda jsou otázkou střední vzdálenosti, věci odstupu. Jestlípak tomu rozumí?

Zhruba ano, řekl Evžen znaveně a podíval se na kapesní hodinky. Nešly sice zvlášť přesně, ale muselo být mezi půl čtvrtou a pátou ráno.

Přesto pravidla pravděpodobnosti, pokračoval Gauss, zatímco si hnětl bolavá záda, vždycky neplatí. Nejsou to přírodní zákony, výjimky jsou tudíž možné. Například intelekt jako ten jeho nebo výhry v loterii, kterých se bezesporu dočká nějaká prázdná palice. Někdy se dokonce domnívá, že i zákony fyziky působí jen statisticky, a tudíž dovolují výjimky: přízraky nebo přenos myšlenek.

Evžen se otázal, zda si z něho náhodou neutahuje.

Ani nevím, odpověděl Gauss, zavřel oči a ponořil se do hlubokého spánku.

Do Berlína dorazili následujícího dne pozdě odpoledne. Tisíce malých domků bez centra a uspořádání, bezbřehé sídliště na nejbažinatějším místě Evropy. Až teď začali mít honosná stavení: jakýsi dóm, pár paláců, muzeum pro objevy z Humboldtovy největší expedice.

Za několik let, řekl Evžen, to bude metropole jako Řím, Paříž nebo Petrohrad.

Nikdy, opáčil Gauss. Odporné město!

Kočár drkotal po rozbité dlažbě. Vrcící psi dvakrát vyplašili koně, ve vedlejších ulicích se kola bořila do mokrého písku. Jejich hostitel bydlel v Packhofu číslo čtyři, uprostřed města, hned za stavenišťem nového muzea. Aby se nezmýlili, nakreslil jim tenkým perem velmi přesný pláněk. Někdo je musel už zdálky zahlédnout a oznámit, že se blíží, neboť jakmile vjeli do dvora, rozletěly se domovní dveře a v ústrety jim běželi čtyři muži.

Alexandr von Humboldt byl drobný starý muž s vlasy bílými jako padlý sníh. Za ním kráčel sekretář s otevřeným zápisníkem, poslíček v livreji a mladý muž s licousy, který nesl stojan s dřevěnou bedničkou. Seskupili se, jako by to měli předem nacvičené, a Humboldt rozpráhl paže směrem ke dvířkům kočáru.

Ale nic se nedělo.

Z nitra vozu se ozývaly vzrušené hlasy. Ne, křičel někdo, ne! Najednou zazněl tupý úder, a pak potřetí: Ne! Chvilí bylo zase ticho.

Nakonec dvířka klapla a Gauss opatrně vystoupil. Když jej Humboldt popadl za ramena a zvolal, jaká je to čest, jak ohromný moment pro Německo, vědu, jeho samého, trhnul sebou.

Sekretář zapisoval, muž za dřevěnou bedničkou sykl: Teď!

Humboldt strnul. To je pan Daguerre, zašeptal, aniž pohnul rty. Jeho chráněnc, který pracuje na přístroji, jenž začaruje okamžik na

světlocitlivou stříbřitobromitou vrstvu a vyrve jej pádícímu času. Za žádných okolností nehýbat!

Gauss řekl, že chce do domu.

Jen chvíli, šeptal Humboldt, asi patnáct minut, už jsme pokročili dost daleko. Není to tak dávno, kdy to trvalo mnohem déle, při prvních pokusech měl Humboldt pocit, že to jeho záda nevydrží. Gauss si chtěl protáhnout ztuhlé tělo, jenže drobný stařec jej s překvapivou silou zadržel a zamumlal: Dát vědět králi! A poslíček už byl ten tam. Pak, očividně proto, že mu to právě běželo hlavou, dodal: Poznámka, vyzkoušet možnost chovu tuleňů ve Warnemünde, podmínky se zdají být vhodné, přečíst mi to zítra! Sekretář si to zapsal.

Evžen, který teď trochu belhavě sestupoval z vozu, se omluvil za pozdní hodinu jejich příjezdu.

Tady nikdy není příliš brzo nebo příliš pozdě, mumlal Humboldt. Tady se prostě pořád pracuje. Naštěstí máme přece světlo. Nehýbat!

Do dvora vešel jakýsi policista a zeptal se, co se tam děje.

Později, sykl Humboldt pevně semknutými rty.

Tohle je srocení, prohlásil policista. Buď se okamžitě rozejdete, nebo začnu úředně konat.

Já jsem komoří, procedil sevřenými rty Humboldt.

Co prosím? policista se k němu naklonil.

Komoří, opakoval Humboldtův sekretář. Člen dvora.

Daguerre vyzval policistu, aby ustoupil ze záběru.

Policista zamračeně poodstoupil. To by mohl říct každý, a navíc zákaz shromažďování platí pro všechny. A tenhle tady, ukázal na Evžena, je dozajista student. A to je na pováženou.

Pokud se okamžitě neztratí, pravil sekretář, bude mít problémy, jaké si nedokáže ani představit.

Takhle se s úřední osobou nehovoří, opáčil policista váhavě. Dává jim ještě pět minut.

Gauss zasténal a vytrhl se z Humboldtova sevření.

Ach ne! zvolal Humboldt.

Daguerre zlostně dupnul. Teď je ten moment jednou provždy pryč!

Jako všechny ostatní, řekl Gauss klidně. Jako všechny ostatní.

A skutečně: Když si Humboldt ještě téže noci, zatímco Gauss ve vedlejším pokoji chrápal tak, že se to rozléhalo po celém stavení, prohlížel osvětlenou měděnou destičku, neviděl na ní vůbec nic. Až po chvíli se mu zdálo, že se objevuje změt' přízračných obrysů, rozplývající se kresba čehosi, co vypadalo jako krajina pod vodou. Uprostřed byla patrná ruka, tři boty, rameno, manžeta uniformy a spodní část ucha. Anebo ne? S povzdechem vyhodil destičku oknem a zaslechl, jak tlumeně dopadla na dvůr. Za několik vteřin na ni zapomněl stejně jako na všechno, co se mu někdy nepodařilo.



MOŘE

Alexandr von Humboldt se proslavil v celé Evropě expedicí do tropů, kterou podnikl před pětadvaceti lety. Navštívil Nové Španělsko, Novou Granadu, Novou Barcelonu, Novou Andalusii a Spojené státy, objevil přirozený kanál mezi Orinokem a Amazonkou, vyšplhal na nejvyšší horu známého světa, nasbíral tisíce rostlin a stovky živočichů, mnohé žijící, většinu mrtvých, rozmlouval s papoušky, vyhrabával mrtvoly, každou řeku, horu a jezero na cestě změřil, vnikl do každé díry v zemi a ochutnal více plodů a zlezl více stromů, než si kdo dokáže představit.

Byl mladší ze dvou bratrů. Jejich otec, movitý muž s nižším šlechtickým titulem, zemřel brzy. Jak má syny vychovat se Humboldtova matka nedotázala nikoho menšího než Goetha.

Bratrský pár, odpověděl Goethe, v němž se vyjadřuje rozmanitost lidského snažení, kde se tudíž bohaté možnosti k činu a požitku staly nejprůkladnější realitou, jest ve skutečnosti nádherné drama, jež naplňuje smysl nadějí a ducha rozličnou úvahou.

Této větě nikdo nerozuměl. Ani matka, ani majordomus Kunth, vychrtlý muž s velkýma ušima. Pochopil jsem to tak, řekl Kunth nakonec, že jde o jakýsi experiment. Jeden má být vzdělán jako muž kultury, druhý jako muž vědy.

Jenže který tak a který onak?

Kunth uvažoval. Potom pokrčil rameny a navrhl, aby si hodili mincí.

Patnáct velmi dobře placených odborníků jim přednášelo na univerzitní úrovni. Mladšímu bratrovi se dostalo přednášek z chemie, fyziky, matematiky, staršímu zase ze starých jazyků a literatury, oba se učili

řečtině, latině a filozofii. Dvanáct hodin denně, každý den v týdnu, bez přestávky nebo prázdnin.

Mladší bratr, Alexandr, byl skoupý na slovo a neduživý, do všeho jej museli nutit, a prospěch měl průměrný. Když mu dovolili, aby si dělal, co chtěl, toulal se lesem, sbíral brouky a pořádal je podle systémů, které sám vymýšlel. V devíti letech sestrojil bleskosvod vynalezený Benjaminem Franklinem a upevnil jej na střechu zámku, který bratři obývali nedaleko hlavního města. Byl to teprve druhý bleskosvod v celém Německu; ten první byl připevněn na střeše profesora fyziky Lichtenberga v Göttingenu. Jen na těchto dvou místech si byl člověk před nebem jistý.

Starší bratr vypadal jako anděl a hovořil jako básník, zanedlouho psal přemoudřelé dopisy nejznámějším mužům v zemi. Kdokoliv jej potkal, téměř se nadšením nedokázal ovládnout. Ve třinácti hovořil dvěma jazyky, ve čtrnácti čtyřmi, v patnácti sedmi. Nikdy nebyl pokáráán, nikdo si nevzpomínal, že by kdy něco udělal špatně. S anglickým vyslancem hovořil o obchodní politice, s francouzským o nebezpečí vzpoury. Jednou zavřel mladšího bratra do skříně v odlehlem pokoji. Když jej tam sluha následujícího dne objevil téměř v bezvědomí, Alexandr tvrdil, že se tam zavřel sám. Věděl, že by pravdě nikdo neuvěřil. Jindy objevil ve svém jídle bílý prášek. Vyznal se v chemii natolik, aby poznal, že je to jed na krysy. Třescoucíma se rukama talíř odstrčil. Z opačné strany stolu na něho uznale hleděl starší bratr tajuplnýma světlýma očima.

Nikdo nemohl popřít, že na zámku strašilo. Nic světoborného, jen se ozývaly kroky v prázdných chodbách, občas zazněl dětský pláč a někdy zahlédli stín muže, který chraplavým hlasem prosil, aby si od něho koupili tkaničky, malé magnety na hraní nebo sklenici limonády. Hrozivější než duchové byly historky o nich: Kunth dával oběma chlapcům knížky o mniších, otevřených hrobech, rukách vyčnívajících ze země, elixírech vařených v podzemí nebo o spiritistických

seancích, při nichž, k úděsu naslouchajících, promlouvali mrtví. Tyto knihy právě přicházely do módy a představovaly natolik úchvatnou novinku, že proti hrůze nepomáhaly žádné staré zvyky. To je nezbytné, vysvětloval Kunth, setkání s temnotou je součástí dospívání, kdo nezná metafyzický strach, nikdy se nestane Němcem. Jednou narazili na příběh o Aguirrovi Šíleném, který se zřekl svého krále a nechal se korunovat na císaře. V nevídané děsivé jízdě putovali on i jeho muži podél Orinoka, na jehož březích byl porost tak spletitý, že se nedalo jít po souši. Ptáci vrískali v jazycích vymřelých národů, a když se člověk podíval vzhůru, zrcadlila se na nebi města, jejichž architektura dokládala, že stavitelé nebyli lidského původu. Do této oblasti stále ještě žádný badatel nepronikl a neexistovala ani její spolehlivá mapa.

Já to udělám, řekl mladší bratr. Vydám se tam.

Zajisté, odvětil starší bratr.

Myslím to vážně!

To je mi jasné, pronesl starší bratr a zavolal na sluhu, aby dosvědčil den a hodinu. Jednou bude člověk rád, že byl tento okamžik zaznamenán.

Fyzice a filozofii je vyučoval Marcus Herz, oblíbený student Immanuel Kanta a manžel krásou proslavené Henrietty. Nalil dvě substance do skleněného džbánu: kapalina na moment zaváhala, než naráz změnila barvu. Z trubičky nechal proudit vodík, a když u jejího ústí přidržel kahan, vyšlehl z ní plamen. Půl gramu, řekl, a dvanácticentimetrový plamen. Když vás něco vyděsí, je dobré to změřit.

V Henriettině salonu se jednou týdně setkávali vzdělaní lidé, hovořili o Bohu a svých citech, trochu plakali, psávali si dopisy a říkali si Stoupecni ctnosti. Nikdo už nevěděl, kdo na ten název přišel. O čem se bavili, muselo zůstat před vnějším světem utajeno. Ale jiným Stoupecnům ctnosti o všem, co se dělo v jejich duši, podávali otevřené a velmi podrobné zprávy. Pokud se někomu v duši nedělo nic, musel si něco vymyslet. Nejmladší ze Stoupecnů

oba bratři. I tohle je důležité, tvrdil Kunth, a chlapi nesměli žádné setkání zmeškat. Slouží to výchově srdce. Doslova je vybízeli, aby Henriettě psali dopisy. Zanedbání sentimentální kultury v raných fázích života by mohlo mít později neblahé důsledky. Samo sebou se rozumělo, že mu museli předkládat každý dopis. Jak se dalo očekávat, byly dopisy staršího bratra lepší.

Henrietta jim odpovídala zdvořile, nejistým dětským písmem. Bylo jí teprve devatenáct. Knihu, kterou jí věnoval mladší bratr, vrátila nepřečtenou. Byl to La Mettrieho *Člověk stroj*. Tohle dílo je zakázané, odporný pamflet. Nedokáže se přemoci, aby knihu byť jen otevřela.

To je mi líto, řekl mladší bratr staršímu. Je to pozoruhodná kniha. Autor v ní vážně tvrdí, že člověk je stroj, automaticky jednající a mimořádně zručná soustava pružin.

A bez duše, dodal starší. Procházeli zámeckým parkem, sníh ležel v tenké vrstvě na holých stromech.

Nikoli, opáčil mladší bratr. S duší. Se smyslem i poetickým citem pro dálavy a krásu. Jenže tahle duše je jen část velmi komplikovaného soukolí. A zeptal se, zda tomu tak skutečně je.

Všichni lidé že by byli stroje?

Možná ne všichni, řekl mladší zadumaně. Ale my ano.

Jezírko bylo zamrzlé, soumrak pozdního odpoledne barvil sníh a rampouchy do modra. Musím ti něco prozradit, pronesl starší bratr. Dělalí si o tebe starosti. Tvoje zamlklost, uzavřenost. Prachbídné výsledky při výuce. S nimi stojí a padá velký pokus. Ty ani já nemáme právo se neovládat. Na moment zaváhal. Led je ostatně velmi pevný.

Opravdu?

Ano.

Mladší přikývl, zhluboka se nadechl a vkročil na jezero. Uvažoval, zda má zarecitovat Klopstockovu ódu na bruslení. S pažemi doširoka rozevřenými klouzal ke středu. Otočil se. Bratr stál lehce sehnutý na břehu a pozoroval ho.

Najednou zavládlo ticho. Nic neviděl a chlad mu skoro zastřel smysly. Až teď mu došlo, že je pod vodou. Máchal rukama. Hlavou narazil na něco tvrdého, led. Kožeštinová čapka mu sklouzla z hlavy a pomalu odplouvala, voda mu čechrala vlasy a nohy se dotkly dna. Teď oči přivykly temnotě. Na moment spatřil zkrchlou krajinu: chvějící se stébla, rostliny průhledné jako závoj, jedinou rybu, která jako přelud vzápětí zase zmizela. Udělal pár temp směrem k hladině a znovu se udeřil o led. Uvědomil si, že mu zbývá pár vteřin života. Šmátral kolem sebe a právě ve chvíli, kdy mu došel kyslík, zahlédl nad sebou temnou skvrnu, otvor: vyrazil nahoru, nadechl se a vydechl, plival, o ostrou hranu ledu si pořezal ruce, vyhrabal se nahoru, převalil se na bok, vytáhl nohy a se supěním a vzlykáním ležel na ledu. Obrátil se na břicho a plížil se ke břehu. Bratr stál jako předtím, sehnutý, ruce v kapsách, čepici staženou do obličeje. Podal mu ruku a pomohl na nohy.

V noci jím lomcovala horečka. Vnímal hlasy a nevěděl, zda patří příznakům z jeho snů nebo lidem postávajícím kolem postele, a pořád cítil ledový chlad. Jakýsi muž přecházel ráznými kroky sem a tam po pokoji, pravděpodobně lékař, a říkal: rozhodni se, zda to zvládneš, nebo nezvládneš, záleží na rozhodnutí, pak už musíš jen vydržet, že ano? Ale jakmile na to chtěl odpovědět, nevzpomínal si, co bylo řečeno, a místo toho spatřil do dálky se prostírající moře pod elektricky plápolajícím nebem, a když opět otevřel oči, bylo poledne o dva dny později, zimní slunce bledě nahlíželo do okna a horečka ustoupila.

Od té chvíle byly jeho známky lepší. Pracoval soustředěně a při přemýšlení si zvykl svírat ruce v pěst, jako by musel porazit nepřítele. Změnil jste se, napsala mu Henrietta, trochu mi teď naháníte strach. Žádal, aby mohl přenocovat v prázdném pokoji, odkud se ozývaly noční zvuky nejčastěji. Druhého dne ráno byl bledý a zamlklý, a na čele se mu svísele táhla první vráska.

Kunth rozhodl, že starší bratr by měl studovat práva a mladší kame-ralistiku. Pochopitelně s nimi odcestoval na univerzitu do Frankfurtu

nad Odrou, doprovázel je na přednášky a dohlížel na jejich pokroky. Nebyla to dobrá škola. Pokud člověk nic neumí a chce se stát doktorem, napsal starší bratr Henriettě, necht' klidně zavítá právě sem. I kdyby to mělo být z důvodů, které nikdo nechápe, třeba ten velký pes v kolegiu, který se často drbe a vydává prapodivné zvuky.

U botanika Wildenowa mladší bratr poprvé spatřil sušené tropické rostliny. Vypadaly jako tykadla s výrůstky, jejich poupata jako oči a povrch listů na dotyk připomínal lidskou kůži. Už o nich snil, takže mu připadaly známé. Rozřezal je, udělal pečlivé náčrty, vyzkoušel reakce na kyseliny a zásady a svědomitě je zpracoval na preparáty.

Teď už vím, řekl Kunthovi, čím se chci zabývat. Životem.

To nedovolím, rozhodně zamítl Kunth. Na světě má člověk jiné úkoly než prostě jen tak být. Život sám není obsahem existence.

Tak to nemyslel, zavrtěl hlavou Alexandr. Chtěl by prozkoumat život, pochopit jeho prazvláštní svéhlavost, s níž obepíná zeměkouli. Chtěl by tomu přijít na kloub!

Ať tedy zůstane a studuje u Wildenowa, svolil Kunth.

Následující semestr odešel starší bratr na univerzitu v Göttingenu. Zatímco si tam našel první přátele, poprvé si lokl alkoholu a dotkl se ženy, napsal mladší bratr první vědeckou práci.

Dobrá, ohodnotil ji Kunth, ale ještě ne natolik, aby mohla být uveřejněna pod jménem Humboldt. S vydáním musíme počkat.

O prázdninách navštívil staršího bratra. Na recepci u francouzského konzula se seznámil s matematikem Kästnerem, jeho přítelem dvorním radou Zimmermannem a profesorem Georgem Christophem Lichtenbergem, nejdůležitějším experimentálním fyzikem Německa. Ten mu měkce stiskl ruku a upřeně a pobaveně jej pozoroval, shrbený, přesto s krásným obličejem, hrouda masa a inteligence. Humboldt se jej otázal, zda je pravda, že pracuje na románu.

Ano i ne, odpověděl Lichtenberg a zahleděl se tak, jako by viděl

něco, o čem Humboldt nemá ponětí. Dílo se jmenuje *O Gunkelovi*, nepojednává o ničem a práce na něm příliš nepostupuje.

Psaní románu, prohlásil Humboldt, považují za královskou cestu k zachycení toho nejprchavějšího ze současnosti pro budoucnost.

Aha, odušil Lichtenberg.

Humboldt zrudl. Jde o pošetilou opovážlivost, rozvíjel dál své úvahy, když si nějaký autor, jak je teď v módě, zvolí vzdálenou minulost za dějiště svých příběhů.

Lichtenberg jej sledoval přimhouřenýma očima. Ne, opáčil pak. I ano.

Cestou domů bratři spatřili druhý, jen o něco větší stříbrný kotouč vedle právě vyšlého měsíce. Horkovzdušný balon, vysvětloval starší bratr. Pilâtre de Rozier, Montgolfierův spolupracovník, se na chvíli zdržuje v nedalekém Braunschweigu. Mluví o tom celé město. Nebude to trvat dlouho a do vzduchu budou stoupat všichni lidé.

Jenže o to nebudou stát, dodal mladší. Moc se bojí.

Krátce před odjezdem se seznámil se slavným Georgem Forsterem, hubeným, pokašlávajícím mužem s nezdravou barvou pleti. Obeplul svět s Cookem a spatřil více než kdokoli jiný v Německu. Stala se z něho legenda, jeho knihu znali na celém světě, a nyní pracoval jako knihovník v Mohuči. Vyprávěl o dracích a obživlých mrtvých, o neuvěřitelně zdvořilých lidojedech, o dnech, kdy bylo moře tak průzračné, že měl člověk pocit, jako by plaval nad propastí, o bouřích tak zuřivých, že se nikdo ani neodvažoval pomodlit. Melancholie jej obestírala jako mlžný opar. Viděl jsem toho příliš, vysvětloval. Právě o tom pojednává podobenství o Odysseovi a Sirénách. Nepomáhá nic, ani připoutání ke stožáru, ten, kdo unikl, se nikdy nezotaví z blízkosti cizoty. Už skoro nespí, vzpomínky jsou příliš silné. Před nedávnem dostal zprávu, že jeho kapitána, mohutného a temného Cooka, upekli a snědli na Havaji. Mnul si čelo a prohlížel si přezky svých bot. Upekli a snědli, opakoval.

Také bych chtěl cestovat, řekl Humboldt.

Forster přikývl. Mnozí to chtějí. A každý toho později lituje.
Pročpak?

Protože se nikdy nebude moci vrátit.

Forster jej doporučil na Hornickou akademii ve Freibergu. Tam přednášel Abraham Werner: Zemské nitro je chladné a pevné. Pohorí vznikla chemickým vysrážením ze zmenšujícího se pravěkého oceánu. Oheň vulkánů v žádném případě nevychází z hloubek, nýbrž je živěn spalovanými ložisky uhlí, zemské jádro tvoří tvrdý kámen. Této nauce se říkalo neptunismus a zastávaly ji obě církve i Johann Wolfgang Goethe. Ve freiberské kapli nechával Werner sloužit zádušní mše za své protivníky popírající pravdu. Jednou zlomil nos pochybujícím studentovi, před mnoha lety údajně jinému ukousl ucho. Byl jedním z posledních alchymistů: člen tajných lóží, znalec znamení, kterým naslouchali démoni. Dokázal roztříštěné opět stmelit, z dýmu spálených věcí a věcí roztlučných na prach znovu utvořit věci celistvé, hovořil prý také s ďáblem a vyráběl zlato. Přesto nepůsobil inteligentně. Uvelebil se v křesle, zavřel oči a zeptal se Humboldta, zda je neptunistou a věří na chladné zemské jádro.

Humboldt jej ujistil, že ano.

Pak by se měl ale také oženit.

Humboldt zrudnul.

Werner nadmul tváře, spiklenecky mrknul a otázal se, zda má nějakou milou.

To jenom zdržuje, řekl Humboldt. Člověk se žení, když nemá nic důležitějšího v životě na práci.

Werner vytřeštil oči.

Tak se to říká, dodal Humboldt rychle. Pochopitelně neprávem!

Nesezdaný muž, pravil Werner, nikdy nebyl dobrým neptunistou.

Humboldt prošel akademií za čtvrt roku. Dopoledne zkoumal šest hodin podzemí, odpoledne patřilo přednáškám, večer a polovinu noci se učil na další den. Neměl žádné přátele, a když jej bratr pozval na

svatbu – našel ženu, která je mu souzena, takovou, již se na širém světě žádná jiná nevyrovná – odpověděl zdvořile, že nemůže přijet, protože nemá čas. Prolézal nejužšími šachtami, dokud si nezvykl na topofobii jako na nepolevující, časem však snesitelnou bolest. Prováděl měření teploty: čím hlouběji sestupoval, tím bylo tepleji, což byl nálezu odporující učení Abrahama Wernera. Zaráželo ho, že i v nejtemnějších hlubinách jeskyní nacházel vegetaci. Zdálo se, že život nikde neustává, všude objevoval formy mechu a bujení, jakýsi druh zakrnělých rostlin. Neznal je, a proto je rozřezával a zkoumal, pořádal podle tříd a psal o nich pojednání. Když po letech spatřil podobné rostliny v jeskyni mrtvých, byl na ně už připraven.

Dokončil studium a dostal uniformu. Ať šel kamkoliv, musel mít na sobě uniformu. Jeho úřední titul zněl asesor důlního a sklářského oddělení. Bratrovi napsal, že se až stydí, jakou z toho má radost.

O několik měsíců později byl již nejspolehlivějším důlním inspektorem v Prusku. Nechával se provádět sklárnami, provozy na zpracování rašeliny a navštěvoval i vysoké pece královské manufakturní porcelánky. Všude děsil dělníky rychlostí, jakou si dělal poznámky. Byl stále v jednom kole, skoro nespál, nejedl, a ani nevěděl, proč to dělá. Něco ve mně, psal bratrovi, mi říká, že bych se měl obávat o svůj rozum.

Náhodou narazil na Galvaniho knihu o proudu a žábách. Galvani popojil oddělená žabí stehýnka různými kovy a stehýnka sebou škubala jako živá. Bylo to tím, že v nich ještě vězela životní síla, anebo pohyb přicházel zvnějšku, z rozdílnosti kovů, a žabí kousky to jen zviditelnily?

Humboldt se rozhodl, že tomu přijde na kloub.

Svlékl si košili, lehl na postel a poručil sluhovi, aby mu na záda přilepil náplasti na pouštění žilou. Sluha uposlechl, na Humboldtově kůži okamžitě vyskočily dva velké puchýře. A teď ať puchýře prořízne! Sluha se zdráhal, Humboldt musel zvýšit hlas, a sluha se tedy chopil skalpelu. Skalpel byl tak ostrý, že řez skoro nebolel. Krev kapala na podlahu. Humboldt poručil, aby na jednu z ran položil kousek zinku.

Sluha se otázal, jestli si může udělat přestávku, udělalo se mu nevolno.

Humboldt ho požádal, aby ze sebe nedělal hlupáka. Když se kousek stříbra dotkl druhé rány, projel mu zádovým svalstvem bolestivý záškub až do hlavy. Chvějící se rukou si poznamenal: *Musculus cucularis*, týlní kost, trnovitý výčnělek zádového obratle. Není pochyb, zde působila elektricitá. Ještě jednou stříbro! Napočítal čtyři rány, v pravidelných odstupech, pak se začala z předmětů kolem něho vytrácet barva.

Když přišel k sobě, seděl sluha na podlaze, sinalý v obličejí, ruce od krve.

Dál, přikázal Humboldt, a s podivným úlekem pochopil, že pocítil jakési potěšení. Teď žáby!

To ne, odmítl sluha.

Humboldt se zeptal, zda si hodlá hledat nové místo.

Sluha položil čtyři mrtvé, pečlivě očištěné žáby na Humboldtova krvavá záda. Teď už toho ale bylo dost, protestoval sluha, jste přece křesťan.

Humboldt si jej nevšímal a poručil: Stříbro! A už dostával první rány. Při každé, jak viděl v zrcadle, poskočila žabí těla jako živá. Zakouzl se do polštáře, jehož látka byla promočená slzami. Sluha se hystericky hihňal, Humboldt si chtěl dělat poznámky, ale měl příliš zesláblé ruce. Unaveně se zvedl. Ze dvou ran mu prýštila tekutina tak lepkavá, že ho páčila na kůži. Humboldt se pokusil zachytit z ní alespoň trochu do skleněné trubičky, jenže měl napuchlé rameno, a nedokázal se otočit. Podíval se na sluha.

Ten zavrtěl hlavou.

Nuže dobrá, pravil Humboldt, ve jménu Božím tedy přived'te lékaře! Otřel si obličej a vyčkal, než ho zase začaly poslouchat ruce a mohl si poznamenat to nejdůležitější. Proud jím protékal, to cítil, a nepramenil z jeho těla ani z žab, nýbrž z chemického nepřátelství kovů.